

BARJAKTARIJEV LATINSKI PRIJEVOD ORBINIJEVA »IL REGNO DEGLI SLAVI«

Tomu Matić

U *Izboru dugovanj vsakovrstneh* (str. 93; isp. i *Gradu* XII, 164) zabilježio je Mikloušić, da je isusovac Đuro Barjaktari, koji se u drugoj polovici osamnaestoga vijeka istakao kao revan prosvjetni radnik u požeškom kraju, preveo knjigu poznatoga Dubrovčanina Orbinija o Iliriku: »Orbinus de Illyrico versus et illustratus«. Osim te mršave Mikloušićeve bilješke nije do sada bilo ništa dalje poznato o tome Barjaktarijevu prijevodu.¹

U Zagrebu postoje tri rukopisa istoga latinskog prijevoda Orbinijeva djela, ali ni u kojem nije spomenuto, tko je prevodilac. Za Akademijin rukopis »*Historia regni Slavorum, qui hodie corrupta voce dicti sunt Sclavi. Authore D. Mauro Orbini Ragusaco, Abbate Melitensi*« (sign. III d 28) i za rukopis sa istim naslovom u Sveučilišnoj knjižnici (sign. R 5048) vidi se odmah na prvi pogled, da su to prijepisi već gotova prijevoda; za R 5048 je osim toga i u samom rukopisu izrijekom rečeno, da ga je 1831.—1833. »ex originali manuscripto« prepisao Stjepan Ivan Jelačić Bužimski, asesor sudbenoga stola varaždinske županije. Naprotiv, rukopis Sveučilišne knjižnice R 5558 »*Regni Slavorum, qui hodie corrupta voce dicti sunt Sclavi, historia. Authore D. Mauro Orbini*«² Abbate Melitense »rad je samoga prevodioca, koji je prijevod u rukopisu mnogo ispravljao i dotjerivao. Na prvome (praznom) listu iza korica, a ispred početka samoga rukopisa, zabilježeno je drugom rukom »*Pertinens ad R. D. Barjáctári Posegam*«. Već po tome bi se, u vezi s Mikloušićevom bilješkom o Barjaktarijevu prijevodu Orbinijeva djela, moglo zaključivati, da je rukopis R 5558 Barjaktarijev autograf.

Koliko je meni poznato, od Barjaktarijeve ruke sačuvao se inače samo njegov potpis na kraju Kanižlićeve oporuke od 15. kolovoza 1777.: »*Coram me Georgio Barjactari Majoris Gymnasii Regio Directore eatenus requisito Teste*« (reprodukciju po fotografiji originala, sačuvanoga u Gradskom muzeju u Požezi, objavio Vanino u *Vrelima i prinovima* IV, 92). Za isporođivanje s pismom rukopisa R 5558 htjelo bi se dakako nešto više nego ono malo riječi u Kanižlićevoj oporuci, a usto je isporođivanje otežčano i time, što je reprodukcija oporuke umanjena, te je pismo Barjaktarijevo posve sitno, no uza sve te teškoće razabiru se u tom Barjaktarijevu potpisu iste karakteristične crte pojedinih pismena kao i u rukopisu R 5558, tako da se i time potvrđuje, da se u tome rukopisu doista sačuvao Barjaktarijev autograf prijevoda Orbinijeva djela.

Općenito je poznato, da *Il Regno degli Slavi*, osobito u pričanju o skandinavskoj pradomovini Slavena i o prvim vjekovima života južnih Slavena po-

¹ O Barjaktariju isp. Matić, *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije Preporoda*, str. 59 i 144.

² Tu je kasnije drugim crnilom i drugom rukom još dodano u zagradama »*Szvetich*«.

slije razlaza praslavenske zajednice, nema nikakve historijske vrijednosti. Jače se Orbini približio realnosti u prikazivanju povijesti južnih Slavena na Balkanu u zadnjim stoljećima Srednjega vijeka, a ipak su već i sami Dubrovčani, koji su počevši od prvih godina osamnaestoga vijeka stali pribirati vijesti o životu i djelima kulturnih radnika svojega zavičaja, bez okolišanja priznavali, da je Orbini uopće kao historijski pisac bez vrijednosti. Ignjat Đorđić je u djelu *Vitae illustrium Rhacusinorum*, napisanom oko 1707.—1716., svoj sud o Orbiniju zgodno sažeo u nekoliko riječi: »Felix Slavorum historia, si vel historicum, qui plura legisset, vel plurima legentem magis historicum reperisset.«³ I u suton dubrovačke republike nepovoljno se sudilo o Orbinijevu historijskom radu: Appendini je osjećao, da je njegovo djelo »ben lungi da quella perfezione che si ricerca in un buon storico«, pa iako mu je malo zatim priznao, da je prvi obradio »con profonda erudizione l'origine degli Slavi«, ipak bi i po Appendinijevu mišljenju bilo »sommamente desiderabile«, da »qualche letterato di buona critica« nanovo obradi povijest južnih Slavena. Za doba, kada je Orbini na razmeđu šesnaestoga i sedamnaestoga vijeka pisao o Slavenima, mogla mu se doista priznati erudicija, ali i Appendini je eto osjećao, da je Orbiniju nedostajalo kritike.⁴

Dok su dakle Dubrovčani osamnaestoga vijeka, za koje Barjaktari dakako nije znao (Đorđićevo je djelo ostalo u rukopisu sve do najnovijega doba, a Appendinijevo je izašlo tek 1805.), Orbinijev *Il Regno degli Slavi* smatrali ne samo zastarjelim nego i po sebi već slabim, nije se Barjaktari potkraj istoga vijeka žacao golemoga truda, da ogromnu knjigu Orbinijevu (475 strane in folio) prevede na latinski. — bez sumnje u uvjerenju, da je to dobar i koristan posao. No da budemo pravedni prema Barjaktariju, ne smijemo dakako zaboraviti, da on u svome dobrom mišljenju o Orbinijevu djelu nije bio u svoje doba osamljen: stariji suvremenik Barjaktarijev, popularni pjesnik fra Audrija Kačić, okoristio se Orbinijem gotovo u svemu, što je narodu pričao i pjevao iz prošlosti južnih Slavena do pada pod tursku vlast. A za Orbinija su se u osamnaestom vijeku zainteresovali i drugi Slaveni: u Rusiji je u doba Petra Velikoga Hercegovac Sava Vladisavljević u jeziku tadašnje ruske književnosti načinio izvod iz Orbinijeva djela, a njime se okoristio i bugarski monah Paisije, kada je u drugoj polovici osamnaestoga vijeka pregao da budi bugarski narod iz mrtvila pričajući mu o njegovoj prošlosti.

Nema sumnje, da se svim tim simpatijama za Orbinijev *Il Regno degli Slavi*, ima tražiti uzrok u tendenciji, koju je sam Orbini izrijekom istakao odmah u predgovoru svojega djela: veliki slavenski narod je moćan i slavan, ali nitko se nije prije Orbinijeva vremena našao, da ga perom po zasluži prodiči, pa je zato, on napisao svoje djelo, eda i domaći i strani svijet upozna slavnu prošlost Slavena. Vjera u snagu i veliku budućnost slavenskih naroda bila je u sedamnaestom vijeku u nas jaka: Gundulićev *Osman* i tragedija života Križanićeva rječiti su tome svjedoci. A u osvit osamnaestoga vijeka je Splićanin Kavanjin maštao, kako će snagom Rusa opet zasjati krst na carigradskoj Svetoj Sofiji, Dubrovčani Ignjat Gradić i Stijepo Rusić pjevali su »Plamu

³ Kolendić, Biografska dela Ignjata Đurdevića, str. 105.

⁴ Notizie storico-critiche II, 12—14.

sjeverskomu« — »Petru Aleksioviću«, dok se u Slavoniji suvremenik Barjaktarijev fra Aleksandar Tomiković potrudio, da narodu dade u ruke *Život Petra Velikoga*. Ne smije nas prema tome iznenaditi, ako se u to doba našao u Slavoniji temperamentan intelektualac, koji se tako zagrijavao za fantastički veliki slavenski svijet, u koji je Orbini svrstao također svu silu starih germanskih, tračko-ilirskih, pače i finsko-ugarskih plemena. Da je u Barjaktarija bilo manje patriotskoga oduševljenja, a nešto više trijeznoga shvaćanja historije, kako ga je bilo u njegovih suvremenika i redovničkih drugova Franje Ksavera Pejačevića i Josipa Mikocija, jamačno ne bi bio smogao snage, da se lati prevodenja opsežnoga djela Orbinijeva na latinski, očito želeći, da s tim djelom upozna i sjeverne hrvatske krajeve, gdje su intelektualci manje poznavali talijanski jezik. A da je u Barjaktarija doista bilo više oduševljenja za davninu slavensku nego poznavanja radova, u kojima se već onda treznije prosuđivala naša prošlost, za to ima i u njegovu prijevodu Orbinijeva *Il Regno degli Slavi* karakteristično svjedočanstvo: dok se njegov suvremenik, također isusovac, Franjo Ksaver Pejačević, govoreći u svome djelu *Historia Serviae* o Dukljanskoj kronici, služio Lucićevim izdanjem toga spomenika u *De regno Dalmatiae et Croatiae*, Barjaktari nije poznao Lucićeva djela, koje je u ono doba bilo ne samo najbolje, nego upravo jedino kritički pisano djelo o hrvatskoj prošlosti, te je tako, ne znajući uopće za staru latinsku redakciju Dukljanske kronike, bez potrebe preveo na latinski Orbinijev talijanski prijevod cijele te kronike.

Iako Barjaktarijev prijevod Orbinijeva djela nije nikada ugledao svijeta u štampi, ne može se ipak reći, da je ostao za suvremenike i za kasnije generacije bez traga zaboravljen u rukopisu. Najbolji su svjedok tome oba vrlo pomnivo izrađena prijepisa cijeloga Barjaktarijeva rukopisa, što smo spomenuli da se čuvaju jedan u Akademijinoj i drugi u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, a ovome posljednjem znamo i za vrijeme postanja i za prepisivača: prepisao ga je, kako smo već rekli, u osvit Preporoda hrvatski intelektualac starije generacije, koji je bio u uglednu položaju u našem društvu onoga doba. Ako promislimo, kako je prepisivanje ovako ogromnoga rukopisa mučan i naporan posao, razumjet ćemo, da odluka starijega čovjeka, da se prihvati toga posla, nije bila plod tek časovitoga hira i površnoga interesa za Orbinijevo djelo: naprotiv, Barjaktarijev prijevod Orbinijeva *Il Regno degli Slavi* i prijepisi toga prijevoda su za svoje doba svjedočanstvo živoga interesa za slavenski svijet, koji je interes bio jedna od glavnih komponenata u previranju ideja, iz kojih se malo zatim iskristalizovao hrvatski Preporod.

Kao ogled Barjaktarijeva latinskoga prijevoda priopćujem ovdje ulomak iz Orbinijeva predgovora »A' Lettori«, koji i po sadržaju može zanimati današnjega čitaoca, jer u njemu snažno izbijaju obje karakteristične crte Orbinijeve: živi patriotski zanos i velika nekritičnost historijskih pogleda.

D. MAURUS ORBINUS AD LECTOREM.

Nihil mirum, benignissimi lectores, si gloria nationis slavicae, quam perperam sclavicam vocant, apud scriptores minus, quam par esset, sit clara, factaque ejus illustria et bella, quae gessit, oblivione velut caligine profunda sint sepulta. Deerant quippe genti viri docti, qui Slavorum nomen et armorum felices progressus immortalitati scripto consecrarent. Aliae nationes, licet gestis inferiores, celebrantur hodie, quia, nactae domi viros doctos, scriptis eorum illustratae sunt

[Spominju se stari narodi. počevši od Hebreja, Grka i Rimljana pa do Franaka, i nabrajaju pisci, koji su o njima pisali].

Cunctae ergo quas diximus gentes, nactae suos scriptores, orbem universum fama sui nominis implevere. Una Slavorum natio, quanquam res praeclaras gereret dignasque memoria, scriptorum inopia in obscuro mansit. Scriptorum pauci Slavorum meminere, idque occasione duntaxat belli gesti, minime vero, ut genti splendorem adferrent, quanquam gens ea armis cunctas prope alias nationes affixerit: Persiam aggressa sit. Asiae et Affricae dominata sit, cum Aegyptiis arma commiserit, cum Alexandri Magni exercitu Graeciam, Maccedoniam et Illyricum sub jugum miserit, occuparit Moraviam, Silesiam, Bohemiam, Poloniam omneque litus maris Baltici. Atque transiens in Italiam varia fortuna diu cum Romanis bella gessit, dum denique occupatis multis provinciis Romanum imperium everteret, Romam destrueret imperatoribus sub tribu[tu]m positis, id quod nulli antea genti contigit. Ab his et Francia occupata est et regnum in Hispaniis fixum origoque data multis nobilissimis stirpibus. Et quoniam scriptores romani parcius minoreque fide, ac oportuit, res, ut ipsi ajunt, barbarorum persecuti sunt, muneris mei erit nationis slavicae originem progressusque eorum imperii gestaque praecipua, quae sparsim apud varios scriptores reperi, in unum colligere, quo palam fiat omnibus, quam gloriosa celebrisque semper gens ea fuerit; cujus innumeri et potentissimi populi exstiteret, scilicet: Slavi, Vandali, Burgundiones, Gothi, Ostrogothi, Visigothi, Gepidi, Getae, Alani, Werli seu Heruli, Avari, Scyrri, Hirri, Melanchlaeni, Bastarni, Peuci, Daci, Svedi, Normanni; Fenni seu Finni, Veri seu Vncrani, Marcomanni, Quadi, Thraces et Illyrii, Venedi seu Heneti, qui litora Balthici occuparant, et ipsi in varios divisi sunt populos: Pomeranos, Wilzos, Rugianos, Vuarnavos, Obotritas, Polabos, Vuagiros, Lingones, Tolenzos, Redaros seu Riaduros, Circipanos, Kyzinos, Herulos seu Elueldos, Leubusos, Wilinos, Stoderanos et Brizanos et alios, quos recenset presbyter Helmoldus. Qui omnes, etsi discreti nominibus, una tamen ac eadem gens Slavorum fuere.

R É S U M É

L'écrivain croate T. Mikloušić (Izbor dugovanj vsakovrstneh, p. 93) fait mention d'une traduction latine de l'ouvrage de M. Orbini *Il Regno degli Slavi* (1601), faite par G. Barjaktari vers la fin du dix-huitième siècle. C'est, jusqu'ici, tout ce qu'on savait de cette traduction.

Dans l'étude publiée ci-dessus on constate que dans les bibliothèques de l'Académie et de l'Université de Zagreb il y a trois manuscrits d'une traduction latine anonyme de l'ouvrage d'Orbini: au premier coup d'oeil il appert que deux de ces manuscrits sont des copies faites sur un texte rédigé définitivement, tandis que dans le manuscrit R 3558 de la bibliothèque de l'Université assez nombreuses corrections indiquent qu'il s'agit d'un texte qui a été au cours du travail corrigé et limé par le traducteur lui-même; en outre, l'écriture de ce manuscrit est toute pareille à celle de Barjaktari; et enfin, au feuillet qui appartient à la reliure du manuscrit se trouve, écrite d'une autre main, une petite notice: »Pertinet ad R. D. Barjaktari Posegam«.

Orbini était tout imbu du patriotisme slave, mais dénué du sens critique. Les Ragusains du dix-huitième siècle (Đorđić, Appendini) n'hésitaient pas à avouer qu'Orbini était »ben lungi da quella perfezione che si ricerca in un buon storico«, et pourtant leur contemporain Barjaktari ne recula pas devant l'énorme travail et traduisit en latin l'ouvrage d'une telle étendue (473 pp. in folio) pour le rendre accessible aux gens cultivés en Croatie et Slavonie où la langue italienne n'était pas familière. Bien que la traduction de Barjaktari n'ait jamais été publiée, néanmoins elle ne passa pas inaperçue: deux copies de ce grand manuscrit, faites à la veille du mouvement national croate connu sous le nom d'illyrisme, témoignent de l'intérêt que les contemporains y prenaient. Le patriotisme slave de l'ouvrage d'Orbini l'emporta sur le manque de criticisme historique.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA III

1950

BROJ 1-4

NAKLADA „ŠKOLSKE KNJIGE” / ZAGREB

R E D A K C I O N I O D B O R

V L A D I M I R B A B I Ć
M I R O S L A V B R A N T
G R G A G A M U L I N
M A R K O K O S T R E N Ć I Ć
J A R O S L A V Š I D A K

G L A V N I I O D G O V O R N I U R E D N I K

J A R O S L A V Š I D A K

HISTORIJSKI ZBORNIK – GODINA III. – 1950.

I Z D A J E
P O V I J E S N O D R U Š T V O H R V A T S K E
Z A G R E B